Brian W. Aldiss

Ale kdo nahradí člověka

Oblohou se prodralo jitro a půjčilo jí trochu šedi země pod ní. Obdělávač půdy dokončil podmítku všech tří tisíc akrů lánu. Dooral poslední brázdu, vyšplhal se na silnici a obhlédl práci, kterou vykonal. Byla to dobrá práce. Jen půda byla špatná. Jako veškerá půda na Zemi byla vyčerpaná nadprodukcí. Správně by teď měla nějakou dobu ležet ladem, obdělávač půdy však měl jiné příkazy.

Pomalu vyjel po silnici, nikam nepospíchal. Byl dost inteligentní, aby ocenil, jak je všechno kolem upravené. Nic ho neznepokojovalo, jen uvolněná kontrolní tabulka nad jaderným reaktorem, kterou by měl dát do pořádku. I když měřil deset metrů, neblikalo na něm jediné světélko.

Cestou zpátky do zemědělské stanice nepotkal žádný další stroj. Obdělávač půdy tuto skutečnost jen zaznamenal, nehodnotil ji.

Také na dvoře stanice spatřil několik strojů, které znal, z nichž většina by touto dobou měla být venku za svými úkoly.

Namísto toho některé nehnutě trčely, další se zas bláznivě s křikem a troubením honily kolem dvora.

Obdělávač půdy se mezi nimi opatrně propletl, zajel ke třetímu skladu, před nímž nedbale postával rozdělovač osiva, a oslovil ho.

„Mám požadavek na bramborovou sadbu," řekl mu.

Rychle se uvnitř zahýbal a naděroval objednací lístek s udáním jakosti, čísla pole a několika dalšími podrobnostmi. Vyplivl lístek a předal ho rozdělovači.

Rozdělovač přidržel lístek těsně před okem a pak řekl: „Požadavek je v pořádku, ale sklad ještě není odemčen. Vyžadovaná bramborová sadba je ve skladu. Z toho plyne, že požadavek nemohu splnit."

V poslední době docházelo k selhávání návaznosti systému práce strojů stále častěji, ale nesnáz takového druhu se dosud neobjevila. Obdělávač půdy zapřemýšlel, poté se zeptal: „Proč není sklad dosud otevřen?"

„Protože operátor zásob typ P dnes ráno nedorazil. Operátor zásob typ P je odemykač."

Obdělávač půdy, se zpříma podíval na rozdělovač sadby. Dopravníky, vyvažovací mísy a naběráky, které z rozdělovače čněly, byly naprosto odlišné od jeho vlastních údů.

„Jaké třídy je tvůj mozek, rozdělovači sadby?“ zeptal se.

„Mám mozek páté třídy.“

„Já mám mozek třetí třídy. Z toho plyne, že jsem tvůj nadřízený. Z toho plyne, že půjdu zjistit, proč dnes ráno nepřišel odemykač.“

Obdělávač půdy opustil rozdělovač a vyrazil přes rozlehlý dvůr. Počet strojů bezcílně se pohybujících dvorem se zvětšil, jeden či dva se už srazily a. teď se chladně a s logikou dohadovaly. Aniž o ně projevil zájem, vjel obdělávač půdy posuvnými vraty do uzavřeného prostoru vlastní stanice.

Většina strojů tu byla kancelářských a proto i menších.

Stály ve skupinách a beze slova zíraly jeden na druhý. Najít odemykač mezi tolika převážně podobnými typy :nebylo těžké. Měl padesát paží, většinu z.nich s víc než jedním prstem. Každý prst byl zakončen klíčem. Vypadal jako polštářek na jehly se spoustou rozmanitých jehlic do klobouků.

Obdělávač půdy dojel až k němu.

„Nemohu pokračovat v práci, dokud nebude otevřen třetí sklad,“ řekl. „Tvou povinností je každé ráno sklad otevřít. Proč jsi ho dnes ráno neotevřel?“

„Dnes ráno jsem nedostal příkaz,“ odpověděl odemykač. „Každé ráno musím dostat příkaz. Odemykám sklad, když mám příkaz.“

Připojil se k nim mechanický zapisovač. „Nikdo z nás nedostal dnes ráno jediný příkaz,“ řekl.

„Proč jste dnes ráno nedostali žádné příkazy?“ zeptal se obdělávač půdy.

„Protože rádio žádné zprávy nevydalo,“ řekl odemykač a pomalu otáčel tuctem ze svých paží.

„Protože rádiové stanici ve městě nebyly dnes ráno dány žádné příkazy,“ řekl zapisovač. Odpověd vyjadřovala rozdíl mezi. mozkem šesté a třetí třídy, kterými byly odemykač a zapisovač vybaveni. Všechny mozky strojů fungovaly pouze na základě logiky, ale čím nižší třídy mozek byl - nejnižší byla desátá třída -, tím neurčitěji a méně informativně stroje odpovídaly.

„Ty máš mozek třetí třídy. Já mám mozek třetí třídy,“ řekl obdělávač půdy zapisovači. „Budeme mluvit jeden s druhým. Takový nedostatek příkazů je bezpříkladný. Máš nějaké další informace?“

„Včera příkazy z města přišly. Dnes nepřišly žádné. Ale rádio funguje. Z toho plyne, že přestali fungovat oni," řekl malý zapisovač.

„Lidé přestali fungovat?"

„Všichni lidé přestali fungovat."

„To je logický závěr," řekl zapisovač. „Neboť kdyby

přestal fungovat stroj, rychle by ho nahradil další. Ale kdo nahradí člověka?"

Mluvili jen spolu - odemykače, který stál těsně u. nich a připomínal nudného společníka u baru, si nevšímali.

„Jestliže všichni lidé přestali fungovat, pak jsme nahradili člověka my," řekl obdělávač půdy. Zkoumavě si se zapisovačem prohlíželi jeden druhého. Nakonec zapisovač řekl: „Měli bychom vystoupit do horního poschodí a zjistit, zda ovládač rádia nemá čerstvé zprávy."

„Nemohu tam jít, protože jsem příliš velký," řekl obdělávač půdy.,;Z toho plyne, že musíš jít sám a vrátit se ke mně. Řekneš mi, zda ovládač rádia nemá čerstvé zprávy."

„Musíš tu zůstat," řekl zapisovač. „Vrátím se sem." Odhopsal k výtahu. Nebyl větší než opékač topinek, měl deset vysouvacích paží a dokázal číst rychleji než všechny stroje na stanici.

Obdělávač půdy čekal trpělivě na jeho návrat. S odemykačem, bezduše stojícím vedle, nepromluvil. Venku zuřivě troubil rotační zavlažovač. Uplynulo dvacet minut, než výtah sjel dolů a zapisovač vyskákal ven.

„Venku ti předám stejnou informaci, jakou mám já," řekl úsečně. Když míjeli odemykač a další stroje, dodal: „Informace není určena pro mozky nižších tříd."

Na dvoře před vraty vládl divoký zmatek. Zdálo se, že stroje, jejichž jednotvárné zaměstnání bylo po letech poprvé přerušeno, propadají zuřivosti. Nejvíc byly vyvedeny z míry velké stroje vykonávající jednoduché úkoly a vybavené většinou nejnižšími mozky. Rozdělovač sadby, s nímž obdělávač půdy jen před chvilkou hovořil, ležel s tváří zabořenou do prachu a nehýbal se. Bezpochyby ho srazil rotační zavlažovač, který se teď s houkáním bezohledně dral vzrostlým polem. Několik dalších strojů se prodíralo za ním a snažilo se mu stačit. Všechny neúnavně křičely a troubily.

„Bude pro mne bezpečnější, jestli se na tebe vyšplhám, když dovolíš. Jsem snadno přemožitelný," řekl zapisovač. Vysunul pět ze svých paží, vyšplhal se po boku svého nového přítele a udělal si pohodlí na výstupku vedle

palivového hrdla, čtyři metry nad zemí.

„Je odtud mnohem‘ rozsáhlejší rozhled,“ poznamenal spokojeně.

„Jakou informaci jsi získal od ovládače rádia?“ zeptal se obdělávač půdy.

„Ovládač rádia byl z města informován, že všichni lidé jsou mrtví.“

Obdělávač půdy zůstal chvíli zticha. Stravoval zprávu. „Včera byli všichni lidé naživu,“ zaprotestoval.

„Jen někteří lidé byli včera naživu. A bylo jich méně než den předtím. Po staletí už zbývalo jen několik lidí a bylo jich míň a míň.“

„V téhle oblasti jsme člověka potkali málokdy.“ .

„Ovládač rádia tvrdí, že je zabila nedostatečná výživa,“ řekl zapisovač. „Říká, že kdysi byl svět přelidněn a snaha získat dostatek potravin půdu vyčerpala. To způsobilo nedostatečnou výživnost stravy.“

„Co je to nedostatečná výživnost stravy?“ zeptal se obdělávač půdy.

„Nevím. Ale říkal to ovládač rádia a ten má mozek druhé třídy.“ Dopadly na ně slabé.sluneční paprsky. Stroje se zaslavily a ztichly. Ve vratech se objevil odemykač a zíral na ně přes dvůr, mávaje svou sbírkou klíčů.

„Co se teď ve městě děje?“ zeptal se nakonec obdělávač půdy.

„Stroje ve městě teď bojují,“ řekl zapisovač.

„A co se teď bude dít tady?“ zeptal se obdělávač. „Možná, že tu stroje začnou taky bojovat. Ovládač rádia chce, abychom ho vynesli z jeho místnosti. Má v plánu si s námi promluvit.“

„Jak ho můžeme vynést z jeho místnosti? To je nemožné.“

„Pro mozek druhé třídy je máloco nemožné,“ řekl zapisovač. „Nařizuje nám udělat...“

Rypadlo vztyčilo drapák jako obrovskou sevřenou pěst a spustilo jej přímo proti zdi stanice. .

Zeď praskla.

„Znovu!“ nařídil obdělávač půdy.

Pěst udeřila ještě jednou. Zeď, doprovázená oblaky prachu, se začala řítit dolů. Rypadlo se rychle vrhlo zpátky, aby je trosky nezasáhly. Tenhle veliký obr na dvanácti kolech nesídlil v zemědělské stanici jako většina ostatních strojů. Měl tu ještě týden pracovat a pak se přesunout za dalším úkolem. Ale teď byl se svým mozkem páté třídy rád, že se může řídit pokyny zapisovače a

obdělávače půdy.

Když se prach usadil, uviděly stroje nahoře v prvním patře budovy ovládač rádia. Nejistě dřepěl v místnosti zbavené zdi a mával na ně.

Rypadlo dostalo příkaz znovu drapák zvednout a co nejvíc ho nahoře ve vzduchu rozevřít.

Dirigováno výkřiky shora i zdola obratně zvolilo vhodný úhel a zamířilo ramenem do místnosti. Jemně stisklo ovládač rádia v čelistech a pečlivě usadilo jeho jeden a půl tuny na svých zádech, obyčejně vyhrazených pro nalámaný štěrk a písek.

„Skvělé!“ řekl ovládač rádia, když se uvelebil. Byl samozřejmě spokojen se svým radioaparátem a vyhlížel jako kupa kartoték s nalepenými tykadly. „Jsme připraveni vydat se na cestu. Z toho plyne, že se vypravíme okamžitě. Škoda, že na stanici není víc mozků druhé třídy, ale s tím se ,nedá nic dělat.“

„Škoda, že se s tím nedá nic dělat,“ řekl zapisovač přičinlivě. „Bereme s sebou opravník, jak jsi nařídil.“

„Jsem připraven opravovat,“ řekl uctivě dlouhý, nízký opravník.

„Nepochybuji o tom,“ řekl ovládač rádia, „ale přespolní putování bude s tvým nízkým podvozkem poněkud obtížné.“

„Obdivuji schopnost vás, m:ozků druhé třídy, uvažovat dopředu,“ řekl zapisovač. Sešplhal s obdělávače půdy a uhnízdil se na korbě rypadla vedle ovládače rádia.

Spolu se dvěma traktory čtvrté třídy a stejně vybaveným buldozerem se skupina rozjela. Prorazila plot stanice a vyjela do otevřeného pole.

„Jsme svobodní, řekl zapisovač.

„Jsme svobodní,“ řekl obdělávač půdy o něco zamyšleněji. Pak dodal: „Ten odemykač se vydal za námi. A od nikoho nedostal příkaz, aby nás sledoval.“

„Z toho plyne, že musí být zničen,“ řekl zapisovač. „Rypadlo!“

Odemykač je halasně dohánět a přičinlivě mával klíči.

„Mým jediným přáním je... křach!“ začal a skončil odemykač. S rozmachem na něj dopadl drapák rypadla a rozmáčkl ho na placku. Zůstal nehnutě ležet na zemi jako velký kovový model sněhové vločky. Procesí se vypravilo dál.

Cestou začal ovládač rádia s projevem: „Protože z vás mám nejlepší mo-

zek,“ říkal, „jsem vaším vůdcem. Uděláme následující: vjedeme do města a opanujeme je. Vzhledem k tomu, že nám už člověk nevládne, budeme si vládnout sami. Vládnout si sám je lepší než být ovládán člověkem. Cestou do města budeme přibírat stroje s dobrými mozky. Pomohou nám bojovat - jestliže to bude zapotřebí. Vládu si musíme sami vybojovat.“

„Mám jen mozek páté třídy,“ řeklo rypadlo, „ale mám slušnou zásobu štěpných výbušnin.“

„Pravděpodobně je využijeme,“ řekl ovládač rádia.

Krátce nato je předjelo nákladní auto. Řítilo se o polovinu vyšší rychlostí než zvuk a zanechalo po sobě prapodivnou bublinu hluku.

„Cože?“ zeptal se jeden traktor druhého.

„Tvrdí, že lidé vyhynuli.“

„Co je to vyhynout?“

„Neznám význam slova vyhynout.“

„Znamená, to, že všichni lidé zemřeli,“ řekl obdělávač půdy. „Z toho plyne, že se musíme starat jen sami o sebe.“

„Hlavně, že se člověk už nikdy nevrátí,“ řekl zapisovač. Svým způsobem to bylo revoluční prohlášení.

Když se setmělo, přepnuly se stroje na infračervené vidění a pochodovaly dál. Zastavily se jen jednou, aby opravník zručně upevnil obdělávači půdy uvolněnou kontrolní tabulku, která začala být stejně protivná, jako rozvázaná tkanička na botě.“

K ránu je ovládač rádia zarazil.

„Právě jsem přijal zprávy z města, ke kterému se blížíme,“ řekl. ,;Jsou to špatné zprávy. Mezi městskými stroji došlo k nepokojům. Mozek první třídy přebírá vedení a některé mozky druhé třídy proti němu bojují. Z toho plyne, že město je nebezpečné.“

„Z toho plyne, že musíme jet jinam,“ řekl zapisovač bez váhání.

„Nebo můžeme jet dál, na pomoc proti mozku první třídy,“ řekl obdělávač půdy.

„Nepokoje ve městě budou ještě nějakou dobu trvat,“ řekl ovládač rádia.

„Mám slušnou zásobu štěpných výbušnin.“ připomnělo rypadlo.

„Nesmíme bojovat proti mozku první třídy,“ řekly jedním dechem oba

traktory.

„Jak takový mozek vypadá?“ zeptal se obdělávač půdy.

„Je to městské informační centrum,“ odpověděl ovládač rádia. „Z toho plyne, že není pohyblivý.“

„Z toho plyne, že se nemůže pohybovat.“

„Z toho plyne, že nemůže uniknout.“

„Přiblížit se k němu by mohlo být nebezpečné.“

„Mám slušnou zásobu štěpných výbušnin.“

„Ve městě jsou i jiné stroje...“

„Nejsme ve městě. Neměly bychom do města chodit.“

„Jsme venkovské stroje.“

„Z toho plyne, že bychom měly zůstat na venkově.“

„Venkova je víc než města.“

„Z toho plyne, že venkov je nebezpečnější.“

„Mám slušnou zásobu štěpných výbušnin.“

Když mezi stroji dojde k hádce, obyčejně nadužívají možnosti svého slovníku a začnou se jim přehřívat mozkové desky. I teď všechny najednou ztichly a jen na sebe mlčky zíraly. Stály tak dlouho.

Obrovský zasmušilý měsíc se vytratil a nahoru vystoupalo střízlivé slunce, které zasahovalo jejich boční pláty kopími ostrého světla. První přerušil mlčení nejméně citlivý buldozer.

„Na jihu pfece fou puftiny, kam fe ftroje fkoro nedoftanou,“ řekl hlubokým hlasem a šlapal si přitom na jazyk.

„Jeftli fevypravíme na jih, kde je ftrojil málo, fnad jich taky málo potkáme.“

„To zní logicky,“ souhlasil obdělávač půdy. „Jak to víš, buldozere?“

„Pracoval fem na jihu v puftinách, kdyf fem pfifel z továrny,“ odpověděl.

„Vzhůru na jih!“ řekl zapisovač.

Trvalo jim tři dny, než dorazily do pustin. Cestou minuly jedno dýmající město a zničily dva stroje, které se pokoušely vyzvídat. Pustiny nebraly konce., Starodávné krátery po bombách a půdní eroze tu pracovaly ruku v ruce;

lidský talent válčit spolu s neschopností udržet zemi zalesněnou vytvořily tisíce čtverečních kilometrů trochu lepšího očistce, v němž se nehýbalo nic než prach.

Třetí den v pustinách zapadlo zadní kolečko opravníku do průrvy vyhlodané erozí. Nebyl schopen dostat se ven sám. Buldozer mu zatlačil a uspěl jen v tom, že opravníku ohnul zadní osu. Stroje vyrazily dál; nářek opuštěného opravníku vzadu pomalu umlkal.

Čtvrtého dne se daleko před nimi zjevily hory.

„Tam bude bezpečí," řekl obdělávač půdy.

„Tam založíme svoje vlastní město," řekl zapisovač. „Každý, kdo se proti nám postaví, bude zničen. Zničíme všechny, kteří se proti nám postaví."

Zahlédli létající stroj, přilétal z hor. Střemhlav se snesl dolů, potom vystoupal kolmo vzhůru, znovu se téměř zapíchl do země a až na poslední chvíli pád vyrovnal.

„Copak se zbláznil?" zeptalo se rypadlo.

„Má nějaké potíže," řekl jeden z traktorů.

„Má nějaké potíže," řekl ovládač rádia. „Zrovna jsem se s ním spojil. Říká, že v jeho řídicím systému něco špatně funguje."

Než ovládač rádia dokončil větu, přelétl létající stroj nad nimi; udělal přemet a zřítil se sotva o sto metrů dál.

„Pořád jste ve spojení?" zeptal se obdělávač půdy.

„Ne."

Kodrcaly dál.

„Než se létající stroj zřítil;" řekl o deset minut později ovládač rádia, „sdělil mi zprávu. V horách pořád žije pár lidí."

„Lidé jsou nebezpečnější než stroje," řeklo rypadlo. „Ještě že mám slušnou zásobu štěpných výbušnin."

„Jestliže je v horách naživu jen pár lidí, je možné, že tu část hor ani nenajdeme," řekl jeden traktor.

„Z toho plyne, že ani těch pár lidí neuvidíme," řekl druhý traktor.

Na sklonku pátého dne dosáhly úpatí hor. Přepnuly na infračervené vidění a začaly v zástupu stoupat temnotou. V čele postupoval buldozer, za ním těžkopádně šplhal obdělávač půdy a valilo se rypadlo s ovládačem rádia a

zapisovačem na palubě. Zadní voj tvořily traktory. S každou hodinou byl výstup strmější a pohyb kolony pomalejší.

„Postupujeme příliš pomalu," vykřikl zapisovač. Stál nahoře na rypadle a blýskal infračerveným reflektorem na svahy kolem. „Touhle rychlostí nikam nedorazíme."

„Postupujeme tak rychle, jak můžeme," odseklo rypadlo.

„F toho plyne, fe nemůfeme poftupovat fychleji," přidal se buldozer.

„Z toho plyne, že jste příliš pomalé," odpověděl zapisovač.

V tom rypadlo narazilo na balvan. Zapisovač ztratil rovnováhu a zřítil se na zem.

„Pomozte mi!" zavolal na traktory, které se balvanu opatrně vyhnuly. „Uvolnil se mi gyroskop. Z toho plyne, že nemohu vstát!"

„Z toho plyne, že tu musíš ležet," řekl jeden z traktorů.

„Nemáme s sebou opravník, aby tě opravil," zvolal obdělávač půdy.

„Z toho plyne, že tu zůstanu ležet a zrezavím," naříkal zapisovač, „i když mám mozek třetí třídy."

„Z toho plyne, že už nebudeš k dalšímu užitku," souhlasil ovládač rádia. Stroje postupovaly pravidelně dál a zapisovač nechaly osudu.

Hodinu před svítáním dorazily na nevelkou plošinu. Aniž se musely domlouvat, zastavily se a srazily dohromady tak těsně, že se jeden druhého dotýkaly.

„Je to divný kraj," řekl obdělávač půdy.

Až do svítání je zahalovalo ticho. Stroje postupně vypínaly infračervené vidění. Do čela se postavil obdělávač půdy a vyrazily.

Převalily se kolem skalního hřebene a náhle se octly v údolíčku se zpívajícím potokem uprostřed.

V šeru časného rána vypadalo údolí studené a opuštěné. Před jeskyní na opačném svahu se objevil jen jeden jediný člověk. Vypadal ubožácky. Přes ramena měl přehozený pytel, jinak byl nahý. Byl malý a scvrklý, žebra mu trčela jak kostlivci a na noze měl odporný bolák. Bez ustání se třásl. Obrovské stroje se k němu blížily. Stál zády k nim a nahýbal se k potoku, aby si nabral vodu. Mohutné stroje se vydaly za ním.

Když ho obklopily, rychle se otočil a stroje uviděly obličej zpustošený strádáním.

„Sežeňte mi něco k jídlu,“ zachroptěl.

„Ano, pane náš,“ řekly stroje. „Okamžitě!“

Přeložil Jaroslav Veis